

Przemysław Tacik

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt.

Akcesja Unii Europejskiej do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Model teoretyczny a sposoby i konsekwencje jego realizacji

Cel rozprawy

Celem pracy jest możliwie kompleksowa rozległa analiza wszystkich istotnych problemów wiążących się z przystąpieniem Unii Europejskiej do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (tzw. Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, EKPCz) – przeprowadzona w oparciu o szerokie teoretyczne tło, pozwalające na krytyczną ocenę poszczególnych zagadnień akcesyjnych.

Specyfika przedmiotu i założenia rozprawy

Akcesja UE do EKPCz, jakkolwiek jeszcze nie nastąpiła, stanowi przedmiot obszernych dyskusji w piśmiennictwie już od lat siedemdziesiątych. Wiele kwestii, które teraz wydają się odkrywane na nowo w bieżących negocjacjach, było już kiedyś przedmiotem refleksji. Co więcej, istniejąca literatura przedmiotu pozwala na zaproponowanie o wiele szerszego podejścia do kwestii związanych z akcesją niż to, które dominuje obecnie w procesie negocjacyjnym. Dlatego też przedkładana rozprawa nie koncentruje się na analizie już ustalonych rozwiązań, co byłoby zadaniem tyleż wąsko zakrojonym, co podlegającym szybkiej dezaktualizacji. Praca prezentuje szerokie teoretyczne tło akcesji, dzięki czemu pozwala ocenić konkretny kształt wynegocjowanych instytucji w kontekście ich celów oraz możliwości odmiennych rozwiązań.

Podstawową ideą konstrukcyjną rozprawy jest oparcie analizy konkretnych zagadnień akcesyjnych na wypracowanym na początku modelu teoretycznym akcesji – tzn. na zbudowanej z wykorzystaniem koncepcji typów idealnych Maxa Webera typologii celów przystąpienia. Typologia ta, skonstruowana w oparciu o uporządkowane oraz uzupełnione cele prezentowane w literaturze przedmiotu, pozwala pokazać, że z akcesją wiązano dotąd różne, w pewnym zakresie wzajemnie sprzeczne cele. Nie wszystkie z nich mogą zostać zrealizowane w równym stopniu, a konstrukcja każdej prawnej instytucji w ramach przystąpienia stanowi określoną postać kompromisu pomiędzy różnymi dążeniami. Model ten ma dwie podstawowe funkcje: po pierwsze, umożliwia zaproponowanie – w odniesieniu do każdego poszczególnego rozwiązania – całego spektrum możliwych konstrukcji. Po drugie, pozwala ocenić te instytucje, które już zostały uregulowane w umowie akcesyjnej, w szerszej perspektywie teoretycznej i przewidzieć konsekwencje każdej z nich. Przywraca to debacie nad akcesją nieco zapomniany już kontekst, jak również ponownie uwyrażnia te cele przystąpienia, które w pragmatyce negocjacyjnej zdają się schodzić obecnie na dalszy plan.

Dzięki temu modelowi możliwe było skonstruowanie centralnej części rozprawy, którą stanowi analiza konkretnych zagadnień akcesji, a w przypadku, gdy znajdują one uregulowanie w projektach umowy akcesyjnej, przedstawienie sposobu ujęcia problemu przez negocjatorów oraz jego oceny dokonanej przez Trybunał Sprawiedliwości UE w opinii 2/13. Przystąpienie organizacji międzynarodowej do konwencji zaprojektowanej pierwotnie wyłącznie dla państw-stron nastrocza wielu często niespodziewanych problemów. Nie wszystkie z nich zostały należycie rozpoznane przez negocjatorów, podczas gdy niektóre z tych, które w umowie akcesyjnej się znalazły, budzą wątpliwości. W pracy szczególną uwagę poświęcono zagadnieniom stosunkowo słabo dotąd opracowanym w literaturze, w tym przede wszystkim zagadnieniom (współ)odpowiedzialności UE za naruszenie zobowiązań konwencyjnych oraz tzw. *co-respondent mechanism*.

Kończącą część rozprawy poświęcono długofalowym konsekwencjom przystąpienia. Prócz tych jej skutków, które są z góry zamierzone – m.in. wprowadzenia bezpośredniej odpowiedzialności UE za naruszenie gwarancji konwencyjnych czy możliwości kierowania

skarg przeciw UE i państwom członkowskim jednocześnie – akcesja pociągnie także szersze, strukturalne zmiany w funkcjonowaniu ochrony praw człowieka w Europie. W tej perspektywie przedstawiono przystąpienie jako forpocztę ewolucji modelu ochrony, zmierzającego ku rosnącej multicentryczności i pluralizacji tak źródeł prawa, jak i interpretujących je sądów i trybunałów, między którymi brak czytelnej hierarchii. Pod tym względem akcesja stanowi frapujące *case study* wzrastającej komplikacji i niejednoznaczności stosowania norm chroniących prawa człowieka. By ująć jej specyfikę, w rozprawie zaproponowano koncepcję modelu ochrony praw człowieka w Europie, bazującą na krytycznym przepracowaniu pluralistycznego podejścia do analizy porządków prawnych. Z tym podejściem związana jest główna hipoteza badawcza niniejszej rozprawy, wedle której przystąpienie UE do EKPCz doprowadzi nie do uproszczenia i uspoźnienia, lecz pluralizacji oraz multicentryzacji modelu ochrony praw człowieka w Europie, jak również do wzrostu autonomii poszczególnych instancji interpretujących normy z zakresu praw człowieka – na poziomie europejskim (TSUE, ETPCz), narodowym (krajowe trybunały konstytucyjne) oraz na poziomie krajowych sądów powszechnych.

Struktura rozprawy

Wstęp – przedstawienie celu rozprawy, specyfiki jej przedmiotu, przyjętej metodologii, jak również hipotezy badawczej,

Rozdział I, Historyczny kontekst przystąpienia UE do EKPCz – rozdział ten przedstawia historię ochrony praw człowieka w ramach systemu konwencyjnego i w ramach UE oraz ich interakcji, jak również historii samego projektu przystąpienia, jego kontekstu oraz postulowanych sposobów realizacji,

Rozdział II, Cele przystąpienia UE do EKPCz – model teoretyczny – rozdział ten przedstawia teoretyczny model akcesji, tj. typologię jej celów połączoną z analizą istniejących między nimi związków i sprzeczności,

Rozdział III, Prawne uregulowania procesu akcesji UE do EKPCz – rozdział przedstawia analizę technicznoprawnych aspektów akcesji (m.in. prawnomiędzynarodowych sposobów jej realizacji, formy umowy akcesyjnej i sposobu jej zatwierdzenia oraz ratyfikacji, potrzeby zmian w już istniejących aktach normatywnych, wymogów narzuconych przez Traktat z Lizbony),

Rozdział IV, Konsekwencje akcesji UE do EKPCz – w rozdziale przeanalizowano instytucjonalne, proceduralne i materialnoprawne (dla systemu konwencyjnego oraz dla prawa unijnego) konsekwencje akcesji,

Rozdział V, Odpowiedzialność UE za naruszenie EKPCz i co-respondent mechanism – część ta jest próbą kompleksowego przeanalizowania charakteru (współ)odpowiedzialności międzynarodowej Unii za naruszenie zobowiązań wynikających z Konwencji, ze szczególnym odniesieniem do projektów Artykułów Komisji Prawa Międzynarodowego o odpowiedzialności państw oraz Artykułów o odpowiedzialności organizacji międzynarodowych,

Rozdział VI, Akcesja UE do EKPCz a relacje między Trybunałem Sprawiedliwości UE i Europejskim Trybunałem Praw Człowieka – rozdział proponuje teoretyczne ujęcie relacji obu europejskich trybunałów po przystąpieniu ze szczególnym uwzględnieniem konkretnych problemów wyłaniających się na styku ich jurysdykcji, np. zagadnienia *prior involvement* lub pytań prejudycjalnych do ETPCz,

Rozdział VII, Akcesja UE do EKPCz a europejski model ochrony praw podstawowych – rozdział ten podejmuje analizę szerokich, strukturalnych konsekwencji przystąpienia w kontekście rosnącej złożoności oraz multicentryczności systemu ochrony praw człowieka w Europie.

Zakończenie – podsumowanie wniosków rozprawy i weryfikacja hipotezy badawczej w kontekście zaprezentowanych wywodów.